

Vändra Gümnaasium
I a kursus

Inga Kukk
Tõnu Rõõmusaare

Vändra Gümnaasiumi kooliaed ja -ümbrus läbi aegade

Kodu-uurimustöö

Juhendaja: Helgi Parvelo

Vändra 2007

Sisukord

Sisukord.....	2
Eessõna.....	3
Sissejuhatus	4
I ptk. Kooliaed ja –ümbrus EV ajal 1920-30-ndatel aastatel	5
II ptk. Vändra Keskkooli kooliaed ja -ümbrus 1950-90-ndatel aastatel	8
III ptk. Kooliaia ja –ümbruse arendamine 1990-ndatel aastatel.....	12
Vabariigi kauneim kooliaed 90-ndatel aastatel	14
IV ptk. Kooliaed viimasel aastakümnel	16
Iluaia kujundamine	16
Tulevikuplaanidest ja nende teostumisest.	17
Kokkuvõte	18
Kasutatud kirjandus.....	19
LISA 1 skeem ja pildid.....	20
LISA 2 Virve Andreksoni tunnikonspekt.....	35

Eessõna

27.augustil 2004.aastal tähistati meeldejäeva aiapeoga Vändra Gümnaasiumi kooliaia 80.sünnipäeva. Pidulikkust lisas purskkaevu ja väliõppeklassi avamine.

Igast ilmakaarest peole saabunud uudistasid kõigepealt uut purskkaevu ja pergolasse sätitud mõnusate pargipinkidega õppeklassi, võrestikseina ääres kasvavaid kolme sorti kuslapuid, aktiniidiat, puukägistajat, amuuri viinapuud ja ronivat kikapuud (et oleks pidevalt lisaks rohelusele ka värviküllust).

Aiapeol võtsid sõna kooli tolleaegne direktor Heinrich Jürna, haridusosakonna ^{ja endine direktor} juhataja Avo Juss ja bioloogiaõpetaja ning kauaaegne kooliaia juhataja Reet Eesmäe.

Endine õpetaja Peeter Rell jagas muhedaid mälestusi kooliaia ajaloost 1960-ndatest aastatest, õpetaja Virve Andrekson luges ette oma kooliaiaga seotud kirjandi viiekümnendatest aastatest, esines ka Tori rahvamaja estraaditrupp.

Aednik Tiiu Kondile ulatati tänukiri ja pandi pähe lillepärg.

Nagu õigel aiapeol ikka, ei puudunud lisaks kaunile ilutulestikule ka vahuvein, tort ja suupisted.(9)

Sissejuhatus

Vändra Gümnaasium alustas tegevust 17. septembril 1922.a. Kooli ümbrus on pakkunud silmailu läbi aegade. 1924.a. alustati kooliaia rajamist, nii et 2004.a. sai Vändra Gümnaasiumi pere tähistada kooliaia asutamise 80. aastapäeva. Seoses selle piduliku sündmusega tekkis töö autoritel mõtte uurida kooliaia ja -ümbruse ajalugu. Fotod, mis valmisid selleks puhuks kõnelevad iseenda eest, kuid põhjalikumaks ajaloo tundmiseks, oli vaja jagada kooliaia ja -ümbruse lugu loogilisteks osadeks. Peatükkideks jaotamise põhimõteteks said ajaline jaotus ja direktorite tegevusaastad. Kooliaia ja -ümbruse rajamine toimus 1920.-30-ndatel aastatel. Esimene maailmasõda seiskas tegevuse ja kahjustas kooliaia ümbrust. Kooliümbruse arendamine jätkus sõjajärgsetel aastatel. Suured muutused kooliaia ja -ümbruse arengus toimusid EV taasiseseisvumise eel ja ajal.

Tööprotsess kujunes huvitavaks, sest autoreid abistasid oma mälestuste ja unistustega mitmed inimesed, nagu Peeter Rell, Reet Eesmäe, Kalju Tamm, Kaljo Pilt, Avo Juss, Virve Andrekson ja Tiiu Kont. Neile kuulub suurim tänu kirjalike ja suuliste meenutuste eest, mis olid täpsed, mõnusad ja südamest tulevad.

Käesolevas uurimustöös otsisid autorid vastuseid küsimustele nagu:

1. Milles peitub meie kooliaia ja -ümbruse pikaealisuse saladus?
2. Kas kooliaia olemasolu on tavaline Eesti koolides?
3. Missugused eesmärged on silmas peetud kooliaia ja -ümbruse arendamisel?
4. Milliseid traditsioone ja sümboleid kätkeb endas kooliümbruse lugu ?
5. Missugused direktorid on oma tegevusega kõige rohkem panustanud kooliaia arengusse ja milliste ning kelle pingutustega on Vändra Gümnaasiumi kooliaed ja -ümbrus saanud nii kauniks ?

I ptk. Kooliaed ja –ümbrus EV ajal 1920-30-ndatel aastatel

Eesti Vabariigi algusaastail peeti tähtsaks haridusasutuste esteetilist väljanägemist ja kooliümbruste heakorrastamist. Rajati praktilise suunitlusega kooliaedu ning nende korrashoidmine muudeti haridusasutustele kohustuslikuks.

Botaanikamagister Jaan Post koostas Eesti kooliaedade rajamise ja koolimajade ümbruse heakorrastamise plaani, mis seadustati haridusministeeriumi poolt. Plaanis nähti ette, et koolikrundi jaotamise kavand peab sisaldama järgmisi põhielemente: siseõu, mängumuru, puiestee, lilleaed, ilumuru, õppeaed ja õpetajate isiklik tarbeaed.(4)

Vändra Gümnaasiumi kooliaia ja ümbruse arendamine on olnud tihedalt seotud paikkonna haridus- ja kultuurilooa. Märkimisväärne töö tehti ära selles valdkonnas esimese koolidirektori Jaan Nuudi ajal (1922,1924-1931), kes juhtis samaaegselt koolitööga ka Vändra EELK kogudust. Direktor Johan Kalepi ajal jätkus töö kooliaia kujundamisel. Ta oli kooliaia kujundamisega seotud juba õpetajaametis.

Kunagine Vändra EELK koguduse pastor ja Vändra Gümnaasiumi usuõpetaja Karl Raudsepp iseloomustab Jaan Nuudit järgmiselt: „Nuudi oli väga lugupeetud mees Vändras. Gümnaasiumi oli ta hästi organiseerinud ja selle juhatajana hea õpetajate kaadri valinud. Kirikutalu nagu kooliaedagi oli ta hea põllumehena pidanud korras. Nuudi oli mees, kes oskas abilisi leida ja organiseerida, aga kunagi ei jätnud ka ise kätt külge panemata, kui tarvis.”(4)

- 1924. a. 1. jaanuaril võeti Vändra kool põllumajandusliku ühisgümnaasiumina riigi-koolide võrku. Selle nime õigustamiseks oli sama aasta sügisel kooli juurde loodud põllumajanduslik abimajand, mida loemegi kooliaia asutamise alguseks. On teada, et aiandusõpetaja Endel Lambi projekti järgi kujundati kooli algusaastatel maja ümbrus ja loodi dendropark (tänapäevaks on kooli peahoone ette sellest kujunenud ilus suurte puudega ümbritsetud esindusväljak).
- 1926.a. kevadel alustati õpetaja Johan Kalepi juhendamisel kooli köögiviljaaia ja põlluviljade katsekultuuride osakonna rajamist. Kooliaed pidi looma eeldused põllumajanduslike vaatluste ja katsete sooritamiseks ning pakkuma jaotusmaterjali botaanikatundideks. Kõik kasvatatavad põllukultuurid pidid olema varustatud etikettidega. Köögiviljaaias pidid peenravahed olema tavalisest laiemad (vähemalt 50

cm), et õpilased saaksid taimede vaatlust teha. Kooliümbruse korraldamine oli rangelt määratletud: krunt tuli taraga piirata, pidi olema tuulekaitseistandus (okaspuud), rikkalikult tuli kasutada põõsastarasid-hekke ja ilupuid, pidi olema tallamiskindlad muruplatsid, juurdesõidutee tuli kujundada puiesteks, püstitada tuli lipumast ja selle ümbrus kujundada ning majandusõu selgelt eraldada muust õuest. Tolleaegsesse kooli õppeplaani kuulus suvine õppepraktika, mida teostati Vändra ümbruse suuremates ja eesrindlikumates taludes. 1925.a. suvel olid kõik IV klassi õpilased harjutustaludes, käidi ka Soomes põllumajanduslikke kogemusi omandamas.¹

- 1927.a. ehitati koolile kanala, mis 1958.a. ehitati ümber poiste tööõpetusmajaks. Sellel kohal on praegu tööõpetuse- ja arvutimaja.
- 1929.a. liideti abimajandiga Vändra Rahva Hariduse Seltsi maad (endised Kirikaru ja Kingissepa talu maad). Tuntud haridus- ja kultuuritegelane Mats Tõnisson oli olnud Kirikaru maade endine omanik.
- 1932.a. ehitati koolile 120 m²-ne truubiküttega kahepoolne lavatikasvuhoone. Kasvuhoonet on korduvalt remonditud ja korra tulekahju järgselt uuesti ehitatud ning samal kohal asub ja tegutseb ta praegugi.
- 1933.a. ehitati abimajandihooned (elamu, laut, abihoone, kelder, kuur).
- 1934.a. alustati dendropargi rajamist ja ehitati lasketiir.
- 1938.a. sügisel avati koolimaja ees kauaaegsele Vändra kihelkonna koolijuhatajale, ajakirjanikule, kirjanikule ja poliitikule Anton Jürgensteinile (1885-1905) ausammas (skulptor F. Sannamees), 1967.a. paigutasid kooli vilistlased samale haljasalale karu skulptuuri. (1)

On teada, et kooliaednikuna on Vändras töötanud ka kirjanik Mats Mõtslane (õieti Mart Kiirats), kes oli Vändras Algkooli õpetaja, kuid kõrvalametina asus keskkooli tööle aednikuks. Õpetaja Virve Andreksoni mäletamist mööda töötas ta aednikuna arvatavasti 1943.a.- 1945.a. (2)

Bioloogiaõpetaja Reet Eesmäe teab öelda, et Mats Mõtslane unistas koolile uhke rosaariumi rajamisest ja alustas seda. Ise olevat ta eriti armastanud valgeid roose (2)
Kooli ümbruse kujundamine jäi soiku alanud Teise Maailmasõja tõttu.

II ptk. Väandra Keskkooli kooliaed ja -ümbrus 1950-90-ndatel aastatel

Peale sõda algas kooliaia taastamine. 1951.-1971.aastani töötas Väandra Keskkoolis ^{ja õppealajuhataja} õpetaja Kalju Tamm, kes meenutas: „Mõned aastad tuli mulle töötada kooli õppe- ja katseaia juhatajana. Tubliks abimeheks selles töös oli aiatöölaine Aleksandra Romantsova. Kooli õppe- ja katseaed sai uue planeeringu, vajalikud katselapid, suurenes köögivilja ja lilletaimede kasvatamine ja osa neist läks ka müügiks kohalikele elanikele. Suur töö oli kooliaia ümber kuuseheki istutamine, viimane püsis pikka aega aia kaitseks.”⁽⁷⁾ Tegelikult kaitseb aeda ka praegu.

1954.a. kevadel istutati suur õunaaed (vist 120 puud). (7)

Oluline periood kooliaia arengus oli direktori Kaljo Pildi töötamisaeg 1955-1972.a., mil alustati meeldivat traditsiooni – iga lend istutab puu kooli haljasalale. ^{1970.a. alustas puude istutamist õp}
^{V. Andreksoni lõpuks (2)}
Kooliaia töö toimus siis kahel tasandil – õppeaed ja tulundusaed. Mõlema tööd juhendas ja hoolitses korrasoleku eest bioloogiaõpetaja, kes sai selle eest pisikest lisatasu. (vist 35.- rubla kuus). (6)

Kaljo Pildi mäletamist mõõda määras õppeaia ülesanded bioloogiaprogramm, tulundusaia omad aga kooli juhtkond. Tulundusaeda oli vaja õpilaste toitlustamise parandamiseks ja odavamaks muutmiseks.

Suvel käisid õpilased graafiku alusel aias tööl. Erilisi probleeme sellega polnud. Kord oli ka karm. Kellel jäi mõni päev aiatööd tegemata, sai järgmisse klassi minna siis, kui puudunud tunnid olid sügisel järele tehtud. (6)

Tulundusaia juurde käis ka kasvuhoone, kus töötas aednik A.Romantsova. Varakevadel sai kasvuhoonest maitserohelist, kasvatati tomateid, kurke, lille- ja aedviljataimi, mida müüdi alevirahvale ja istutati nii õppe- kui ka tulundusaeda.

Endise gümnaasiumi koolitalu osana oli jäänud alles väike põllulapp, mida nimetati abimajandiks. Seal kasvatati kartulit ja aedvilju, mis rohkem pinda nõudsid. Nii olidki kartul ja aedvili, hiljem ka õunad, laste toidulaual tasuta. See oli sel ajal suur asi. (6)

Võimumeestega oli vaidlemist, sest nende arvates kool ja tootmine ei sobivat kokku. Kui tuli 1960-ndate aastate algul keskkoolidesse tootmisõpetus, siis sai kool kiita selle eest, et praktikabaas oli omast käest olemas. (6)

1960-1963.aastal oli tootmisõpetuse õpetajaks Vilma Pärg, kes tegeles ka aiandusega. Tema ajal täiendati ka õunaaeda. Noorte õunapuudega olevat olnud tõsist muret, sest jänesed olid talvel kohe jaol. Puude tüved ja alumised olid mässitud küll paberiribadega kinni, kuid siis sadanud paks lumi maha ja jänesed ulatunud ikkagi õunapuid kahjustama. (6.)

Kooliaeda ja abimajandit hariti hobustega, neid oli kaks. Tootmisõpetuse ja traktori tulekuga jäi üks hobune ning tööle võeti hobusemehe ja traktoristina Jaan Raidna. (6.)

Suur osa kooliaia tööst jäi aiajuhataja Ülo Raja (1963-1968.a) ja tootmisõpetuse õpetaja Peeter Relli õlgadele: külmkasvuhoone ehitamine, istikulavade rajamine praeguse purskkaevu kohale ja köetava kasvuhoone kapitaalremont. (10)

Abimajandi põllud olid liigniiskuse vastu kraavitatud nagu kõik Vändra kandi põllud. Kooliaeda ei olnud võimalik kraavitada, seepärast tuli mõte ehitada aeda kuivendusdrenaaž. MTJ(masina-traktori jaam) kaevas kraavid ja pani dreanaažitorud. Siis aga tekkis omakorda mõte panna kraavidesse ka niisutustorud, et kergendada kastmist. Oli sel ajal Vändras üks kuldsete kätega mees – Mesi, Richard, kes selle töö ära tegi. Aeda paigutati suur paak, kuhu koolimajast vesi pumbati. Paagi all oli pump, mille sisse lülitamisel vesi vihmutina peenraid kastis. (6)

Direktor Kaljo Pildile tuli meelde veel üks ehitis. Varem oli kasvuhoonel plekk-korsten, mis läks vahel väga külmaks ja päikese käes väga kuumaks, ning kasvuhoone ahi tõmbas halvasti, ajas suitsu sisse, kahjustas taimi ja seal töötavaid inimesi. Otsustati kivist korsten laduda, mis praegugi püsti on. (6)

Tootmisõpetust anti kahele grupile. Ühed õppisid aiandust ja agronoomiat, teised traktoristideks-kombaineriteks. Põhilise töö tegid aias ära õpilased. Peeter Rell mäletas ühte juhtumit, kus lapsed pidid kartuleid maha panema. Maa oli küll ette valmistatud, aga vaod sisse ajamata. Peeter Rell pöördus siis direktor Kaljo Pildi poole, et ta selle töö ära teeks, kuna teised õpetajad olid tundides. Natuke mõelnud, ajas direktor tööriided selga ja vaod sisse. Töö sai tehtud. (10)

Nagu noorte inimeste asi ikka, tuli ette ka õpetajate hulgas nalja tegemist. Üks Peeter Relli lugu oli järgmine: „Ülol kasvasid ilusad tomatid. Poolpunased tomatid pani ta keskmisele taimeriiulile küpsema. Kasvuhoone pandi lukku. Järgmisel päeval ütles Ülo, et vargad on käinud ja 2 kõige ilusamat tomatit on kadunud. Küsisin, et kas jälgi on näha ja kas lukk on terve. Tegelikult oli see minu ja Miil, Jaani töö. Kasvuhoone nurgast oli ühel klaasil väike kolmnurk väljas. Tõin tööõpetuse majast pika peenikese kepi, mille otsast panin naela risti läbi. Õngitsesin sellega kaks tomatit välja. Ülo oli hämmingus, kuna varastest polnud jälgegi. Järgmisel hommikul oli üks tomat jälle kadunud. Soovitasime Miili Jaaniga ööseks valvama

jääda. Ometigi oli hommikuks veel üks tomat kadunud. Kui me pettuse üles tunnistasime, sai Ülo tulivihaseks ja ütles, et kolm kuud ta enam meiega ei räägi, aga kolmest kuust sai kolm päeva.(10)

Aastail 1968-1971 oli kooliaia juhatajaks bioloogiaõpetaja Aili Raba. Aias kasvatati palju juurvilju, rabarberit, vaarikaid ja maasikaid. Õunaaed oli täies kandejõus ja marjapõõsaid oli palju.

Õpetaja Reet Eesmäe mäletab kooliaeda kõige paremini 1971.aastast alates, kui ta tuli kooli bioloogiaõpetajaks ja määrati ka kooliaia juhatajaks(1971-1992). Kasvuhooneaednikuna töötas 1971.a. kuni 1981. aasta sügiseni Irene Päiel, kes oli kooli majandusjuhataja kohalt pensionile läinud ja jätkas tööd aednikuna. R. Eesmäe mäletab teda väga tööka ja nõudliku naisena. Sellest ajast meenus ka, et alatihti oli kasvuhoones kevadel häda küttepuudega. Toodi üks hunnik kasvuhoonele nii lähedale kui pehme ümbrus seda võimaldas ja aiajuhataja pidi aitama need kütteruumi viia. Tuli õpilased appi võtta ja puud sisse tarida. Hirmuga mõtles õpetaja alati, et mida ta teeb siis, kui poisid vastu hakkavad või üldse keelduvad. Kujutlustes kangastus, et ütlevad: „Vea ise kui tahad!” Vedasin tõepoolest puid koos poistega ja kunagi keegi koolipoistest ei keeldunud tööst, lisis R. Eesmäe.(3)

Irene Päieli järel tuli kasvuhooneaednikuks Vilma Jürisson, kes töötas aias aastatel 1982-1984.(3)

Aiajuhataja ja bioloogiaõpetaja Reet Eesmäe meenutas oma ettekandes kooliaia 80. aastapäeva puhul, et tema tegi nii Irene kui Vilma ajal ja edaspidigi aianduse õpilastega varakevadel kasvuhoones aianduse praktilise tunde (seemnete külvamine ja pikeerimine) ning koostöö sujus. Aasta jooksul õpetas ta ka tootmisõpetuse erialana aiandust. See jagunes kolmeks kursuseks:

- 1) köögiviljandus
- 2) puuviljandus
- 3) iluaiandus

Kahel keskkooliaastal tuli aianduse rühma õpilastel teha veel kummalgi aastal 60 tundi õppepraktikat. See tähendas kümmet kuuetunnist päeva. Siis töötati aias kella kaheksast kaheni. Need olid pingelised tööpäevad ja probleeme oli igasuguseid, hiljem on vilistlased korduvalt kinnitanud, et said eluks vajalikke oskusi. Mitmel korral (1982, 1986, 1988) osaleti õpilastega edukalt aianduse kutsevõistlustel Rāpinas. Ühel aastal tuli meie õpilane Aime Jürisson isegi võitjate hulka. Tal tuli seal aja peale taimi pikeerida, õunapuid pookida ja võistelda aianööri kerimises. Lisaks kõigele oli ka teoreetiline voor.(3)

Kaheksakümnendatel aastatel pälvis Vändra kooliaed vabariigis korduvalt tähelepanu ja õpetaja R.Eesmäed kutsuti vaabriiklikele aiajuhatajate seminaridele sageli oma kogemusi edasi andma.

Tähelepanu ulastus Eesti piiridest väljagi. Aiajuhataja mäletamist mööda osales Vändra kooliaed kolmel korral Moskva Rahvamajanduse Saavutuste Näitusel. Sellest ajast on R.Eesmäel alles 16.06.1987.a. välja antud rahvamajanduse saavutuste pronksmedal. (3.)

Moskvas näitusel osalemine tähendas seda, et kooliaiaist tuli kaasa võtta kõikvõimalikke aiasaadusi: juurvilju, pottidesse istutatud ilu- ja maitsetaimi. Vändras pakiti aiasaadused kastidesse ja rongiga sõideti Tallinnast Moskvasse.

Aiajuhataja meenutab, et ühel aastal oli aias nii suur kõrvits, et ei mahtunud koos kastiga Tallinnas vaguniuksest sisse. Vagunisaataja lahkel soovitusel lammutati kast sealsamas lahti ja kõrvits jätkas reisi Moskva suunas. Näitusel oldi kohal tavaliselt viis päeva ja selle aja jooksul hoolitseti, et väljapandu ilus ja ahvatlev välja näeks. (3.)

Oma aiajuhataja tööaastate algusest mäletab R.Eesmäe veel seda, et kooliaeda rajati püsilillede kollektsioon. Alustuseks toodi lilli Pollist, hiljem muretses aiajuhataja täiendust kollektsioonile aiandushuviliste inimestega taimi vahetades. Aiajuhataja mäletamist mööda äratasid mitmed sellal vähetu^tnud liigid vändralastes huvi ja rändasid nii koolist ka koduaedadesse. Kui mõnel õpilasel tekkis huvi püsililli ka oma aeda saada, siis leiti võimalus taimi ka õpilastele jagada.

Nii hakkasid Vändras levima mitmed huvitavad püsililled: kõrrelelehine iiris, moosesepõõsas, jaapani ülane jt. (3)

Direktor Olga Kängsep'a (1972-1989.a.) poolt oli kooliaed ja ümbrus hoolega hoitud ja heakorrastamise kaunist traditsiooni tuli jätkata.

III ptk. Kooliaia ja –ümbruse arendamine 1990-ndatel aastatel

1989.a. augustist sai Vändra Keskkooli direktoriks Avo Juss (1989-1997.a). Uus direktor oli Vändra kooli vilistlane, kohalik inimene, kes oli huvitatud kooli igakülgsest arendamisest, traditsioonide hoidmisest ning sealhulgas kooliaia ja kogu kooli ümbruse kujundamisest.

1990.a. juunis asus aednikuna tööle Räpina Aiandustehnikumi lõpetanud põllumajandusspetsialist Tiiu Kont. Eelnevalt oli aednikuks õp. Virve Andrekson (1985-1990.a.). Aedniku abilisena töötas aianduse eriharidusega Tiia Lepla. Kooliaia tööd suunas bioloogiaõpetaja Reet Eesmäe. 1992.a. kaotati aiajuhataja ametikoht ning tänaseni töötab aednikuna Tiiu Kont. (4)

Eesti Vabariigi algusaastad nõudsid säästlikku majandamist, sest paljudel lastevanematel oli raskusi laste toiduraha maksmisega. 1989/1990. õppeaastal õppis Vändra Keskkoolis 740 õpilast, kellest umbes 20%-25%-le käis koolilõuna maksumus üle jõu. Tekkinud olukorras pidas direktor vajalikuks kooliaed, mis oli tollal suuresti orienteeritud iluaiandusele, taas tootma panna. Nii asuti kooliaia toel katma laste koolilauda. (4)

Kooliaia arendamiseks tuli hankida raha tomati-, kurgi-, kapsa- ja lilletaimede müügist maikuu alguses toimival Vändra laadal. Seejärel oli vändralastel võimalus käia endiselt kooli kasvuhuones taimi ostmas. Taimede müügist saadud tulu (1994.a. – 11 tuhat krooni; 1995.a. 17 tuhat krooni) kasutati kooliaia tööriistade uuendamiseks ja töötajatele töötasu maksmiseks. (4)

Tollane Vändra kooliaed kujunes ülesehituselt üheks vabariigi terviklikumaks. Kooliaia pindala oli 2 ha. Aias oli 120 m² suurune kahepoolne truubiküttega lavakasvuhoone, 60 m² külmlavasid ja tööriistakuur. Kooliaia kasvupind oli jaotatud järgmisteks osadeks:

- kartuli- ja juurviljamaa (3 välja);
- õunaaed;
- marjaaed (aedmaasikad, arooniad, mustsõstrad, punased sõstrad, kultuurpihlakad ja ebaküdooniad);
- suvelillede osakond;
- püsilillede ja sibullillede kollektsioon;
- kiviktaimla;

- paljundusosakond.

Koolil oli põllumaade harimiseks kasutada masinapark: T-16M, Belarus ratastraktorid T-40AN ja MTZ-80 ning roomiktraktor DT-74. Majandusotstarbeks oli veoauto GAZ53 ja sõiduauto Volga. 1992.a. novembris sai koolile toiduainete vedamiseks ostetud kaubikust Moskvitš. Masinapargi valdajaks oli tööõpetuse õpetaja Jaak Tarre, kes tegi ära kõik mehhaniseerimisalased tööd kooliaias.(4)

1991.a. lammutati poeglaste vana tööõpetuse maja ning poiste tööõpetuse tunnid viidi läbi kevadel ja sügisel aias. Nii kestis see 1996.a sügiseni. See aeg oli poistele tõeliseks katsumuseks. Sügisel võeti kartul üles, sorteeriti ja viidi keldrisse. Kartulivõtmisele järgnes söögipeedi koristamine, seejärel toimus porgandite koristamine ja kõige lõpuks kapsaste võtmine. Peale saagi koristamist algas lavadest ämbritega vana mulla väljavedu. Küllaltki mahukas töö oli sügislehtede riisumine ja äravedu. Kevadtööd algasid aprillis vanade õunapuude harvendamise ja noorendamisega.(5)

Jaak Tarre juhendamisel laabusid aiatööd poistega hästi, kui aias oli sel ajal midagi, mis kõlbas suhu panna, siis sõid poisid kõike suure mõnuga. Tavaliselt aednik lausa hoolitses selle eest, et tal oleks poistele ka midagi pakkuda. (3)

Tiiu Kont arvab, et selliseid tööõpetuse tunde pole olnud teistes Eestimaa koolides vist küll. 1997.a. valmis uus tööõpetuse hoone ja sellest ajast alates tunde enam aias läbi ei viidud.(5)

Suvised aiatööd tehti ära õpilaste abiga suvevaheajal praktika korras. Kooli õppekava kohaselt tehti esmatutvust aiatöödega 2.-4. klassini, mil tuli igal õpilasel suvel aiatööd teha 3 päeva a` 3 tundi. 5.-8. klassini aga 5 päeva a` 4 tundi. Keskkooli osas oli põllumajandusest huvitatud õpilastel võimalus vabaainete arvel valida köögiviljanduse, puuviljanduse ja iluaianduse kursusi. Noormehed õppisid valikainena auto- ja traktoriõpetust.(4) *Õppepraktikal töötasid õpilastele koos õpetajad*

1992.a. lõpetas kool koostöö Vändra Tarbijate Kooperatiiviga ja sööklapersonali ülesandeks sai aiasaaduste sissetegemine: mooside keetmine, õunamahla pressimine, tomati- ja kurgikonservide valmistamine. Nüüdsest kasutati söögilaua ainult oma kooliaias kasvatatud kartulit, kapsast, peeti, porgandit ja kaalikat.(5)

2000.aastaks tuli hakata tarbeaeda vähendama, sest koolil oli odavam hankida toiduaineid tootjate käest. Söökla ei tegelenud enam aiasaaduste sissetegemisega.(5)

Direktor Avo Jussi eestvedamisel algasid kooli ümbruse ja -aia arendamiseks suured ümberkorraldused.

Algas abihoonete ehitamine ja renoveerimine:

- 1990.aastal ehitas Vändra REV uue nõuetele vastava juur- ja puuviljahoidla.

- 1991.a. 18.aprilli öösel tabas kooli õnnetus: põlengus hävis kasvahoone, mis renoveeriti REV-i poolt.
- 1996.a. paigaldas AS KERM puitkilpidest tööriistakuuri.(4)

Kooliümbruse ümberkorraldamisel asuti Avo Jussi ajal dendropargi korrastamisele, tammeallee rajamisele, õunapuuaia likvideerimisele, lipuväljaku kujundamisele ja uue kunsti- ja tööõpetusemaja ehitamisele:

- Koolimaja ümbritsev liigirikas park vajab järjekindlat hooldust: õpilaste ja õpetajate ühise tööna harvendati põõsaid, võeti maha 5-6 paplit. Jätkus niinimetatud õpetajate allee pikendamine, see oli 1970-ndatel aastatel õpetajate poolt istutatud kaskede allee, millele istutasid lisa uued õpetajad. Seejärel istutas ka iga klass oma kase allee jätkuks.
- 1.augustil 1992.a., kooli 70-ndal juubelil istutasid vilistlased koolitee äärde vilistlasparki 3 tamme sümboliseerimaks Eesti Vabariigi, nõukogude okupatsiooni ja taasiseseisvunud Eesti ajal kooli lõpetanud õpilasi.
- 1.septembrist 1995.a. kandis kool taas Vändra Gümnaasiumi nime. Kuna tammed on igipõlise kestvuse sümboliks, siis rajati 1996.a. kevadel kooli tänava äärde tammeallee, et kunagi aastate pärast oleks uhke tulla kooli mööda tammedest palistatud puiesteed.
- 1995.a. kevadel algas vanade metsistunud õunapuude maha lõikamine endise lasketiiru ja abimajandi eluhoone vahel. Õunaaia asemele jäi muruväljak, Vändra ujula tarvis.(4)
- Kooli lipuväljakule istutatud 3 nulgua tähistavad õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate koostööd.

Vabariigi kauneim kooliaed 90-ndatel aastatel

1995.a. käivitas Arno Tali Sihtkapital noorte kooliaias töötamise innustamiseks võistluse „Tootsi peenar“.

- 1995.a. saavutas Vändra Keskkooli kooliaed ülekaaluka võidu vabariigis esikoht. Auhinnaks saadi üks IBM arvuti. Olgu märgitud, et 1995.a. osales „Tootsi peenra“ konkursil 57 kooli.

- 1996.a. võistlusest osavõtt tõi taas peaauphinna meie koolile, lisaks sai kool veel 2 IBM arvutit.(4)
- 1998.a. tuli peaauphind, milleks oli reis Hollandisse. Hollandisse sõitsid aednik Tiiu Kont ja Katri Jürimäe – parim õpilane aiatöödel.(5)

IV ptk. Kooliaed viimasel aastakümnel

Iluaia kujundamine

2000.a. tuli kooli direktoriks Heinrich Jürna (2000.a.-2005.a.). Sel ajal hakati rohkem rõhku panema iluaia väljaarendamisele, tarbeaeda vähendati

Õppenõukogu otsusega on vähendatud ka õpilaste suvist aiatööd: 2.-4. klassini teevad õpilased suve jooksul 3 aiatöö päeva 3 tundi päevas a` 45 minutit, see on üle 2 tunni; 5.-8. klassini teevad õpilased suve jooksul 15 töötundi 5 päeva jooksul ning 1. ja 2. kursusel 22 tundi viie päeva jooksul.

Kui aastaid oli kasutatud iluaias katselappide meetodit, siis aednik Kont, Tiitule tundus, et iluaed tuleb ümber kujundada huvitavamaks ja kaunimaks, nii et lapsed õpiksid rohkem enda ümber ilu nägema ja hindama.

Tiiu Kont oli täiendanud end 1995-1996.a. Jaak Tomsoni Lilleseadestuudios ja 1999.a. oli ta lõpetanud Taivo Pilleri lilleseadekursuse edasijõudnutele. Lisaks 1998.a. Hollandis viibides oli ta tutvunud sealse iluaianduse ja lillekasvatusega.(5)

Nii küpses mõte kavandada iluaed ümber tervikuna:

- 1995. aastal sai osa iluaiast kavandatudki eesti rahvariide vöökirjas. Järgmisel aastal seda täiendati.
- 1997.a. moodustati iluaeda lilledest vikerkaar, mida täiendati järgmisel aastal. Aedniku põhimõtteks oli, et ükski muster ei korduks üle kahe aasta.
- 1999.a. sai kavandatud päikesepeenar. Selle planeerimine võttis väga palju aega, sest tuli arvestada lillede kõrguse, värvide, õite ja lehtede kuju ning suuruse ja õitsemisajaga.
- 2002.a. sai iluaed rajatud *barokkstiilis*. Tööõpetuse maja juurde istutati lisaks suur püsilillede peenar.
- 2004.a. kevadel alustati aeda väliõppe klassi rajamist, mille initsiaatoriks oli direktor Heinrich Jürna. Kuna samal aastal tähistati kooliaia 80.juubelit, osteti purskkaev. Purskkaevu projekteeris, valmistas ja paigaldas Skulptuurikoda Harju maakonnast.(5)

27.augusti juubelpidustustel toimus purskkaevu ja väliõppe klassi avamine.(9)

Et väliõppeklassis on võimalik edukalt läbi viia tunde, tõestas õp.Andrekson juba aastaid tagasi, siis kui välisklassist veel ei unistatudki. Tema suurepärase aias läbi viidud tunni kohta kirjutatud kirjand on lisatud tööle.(2)

Tulevikuplaanidest ja nende teostumisest.

2005.a. asus Vändra Gümnaasiumi direktori ametikohale Peeter Putk, kes on oma eesmärgiks võtnud igati toetada kooliaia ja –ümbruse edasi arendamist.

Tänu direktori toetusele sai 2005.a. alustatud kiviktaimla ümberkujundamist, millega jõuti lõpule 2006.a. sügiseks.

2007.a. kevadel on plaanis istutada 20 noort õunapuud. Uue õunaia rajamisel lähtus direktor põhimõttest, et lapsed saaksid oma kooliaia õunu süüa suvel ja sügisel. Kuna paljudel peredel ei ole oma aeda, siis on plaanis istutada ainult suve- ja sügissorte. Samuti on kavas marjaaia täiendamine uute sortidega. (5)

2006.a. suvel alustati uue puhkeala loomist aias. Põhitööd sai tehtud suvel: maa-ala planeeritud ja õpilaste abiga korrastatud. Plaanis on sisustada puhkenurk pinkide ja lõkkeplatsiga ning rajada sinna viivad teed. (5)

Kuna kool tähistab 4.augustil 2007.a. oma 85.juubelit vilistlaste kokkutulekuga, siis on loota selleks ajaks uue puhkenurga valmimist ning Jürgensteni ausamba juurde roosipeenra kujundamist. (5)

Iga südamega tehtud töö juurde käivad ka unistused. Direktor Avo Juss soovis näha kooli taga oleval haljasalal ujulat Vändra rahva jaoks. (4)

Õpetaja Eesmäe unistuseks on olnud kooli lähedal oleva mälestus pargi veesilmale ehitada² min e valge¹ silla, mille juurest langeksid vette hõbepajuoksad nii, et sellest saaks üks romantiline paik noorte jaoks. (3)

Kokkuvõte

Vändra kooliaed on kestnud üle kaheksakümne aasta. Selle aja jooksul on õpilased ja vilistlased ^{ja õpetajad} töötanud kasuliku ja kauni aia heaks sadu tuhandeid töötunde. On imetlusväärne aiatöötajate ja õpilaste töökus ja järjekindlus oma kooli kaunimaks muutmisel. Ja on, mida vaadata!

17.oktoobril kirjutas ajakirjanik Silvi Kanošina „Pärnu Postimehes” artikli, mille pealkirjastas „Eesti ilusaim kooliaed on Vändras.“. Sellest ajast on aed muutunud veel kaunimaks. Vilistlased, kes suveti jalutavad vaikse koolimaja ümbruses, imetlevad aia ilu. Vilistlaste kokkutulekutel ei unusta nad külastamast kooliaeda, kus kunagi on töötanud ise ja praegu jätkavad seda tööd nende lapsed.

Vaatamata kooliaiaduse pikaagesele traditsioonile, on kooliaedade arv Eestis ja Pärnumaal näidanud järjepidevat langustrendi. Peab tõdema, et 2006/2007.õppeaastaks on Pärnumaale jäänud vaid 8 kooliaeda.(4)

Ka Vändra Gümnaasiumi kooliaed on elanud üle erinevaid aegu, kuid ta on jäänud õpilastele töö ja esteetilise kasvatuse kohaks. Vändra kooli direktorid Kaljo Pilt, Olga Kängsepp, Avo Juss, Heinrich Jürna ja Peeter Putk on sihikindlalt toetanud kooliümbruse ja –aia arendamist. Mitmed unistused on jäänud veel täitumata. Vändra Gümnaasiumi 85.juubeliks saab olema kooliaed ja -ümbrus koolile ehteks.

Kasutatud kirjandus

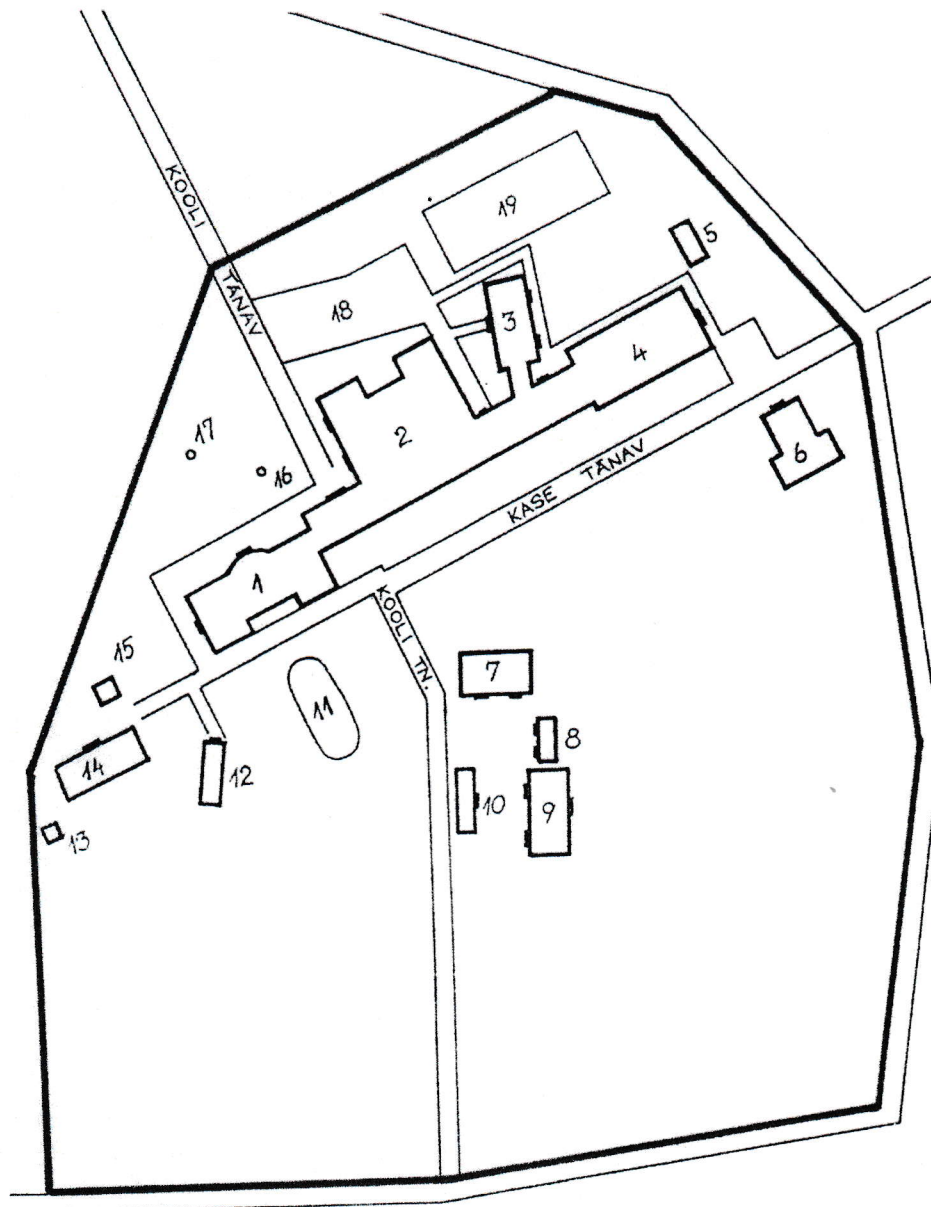
Kirjalikud allikad:

1. Koolikroonika
2. Andrekson, Virve. Ühe tunni ettevalmistamine. Vt lisa 2
3. Eesmäe, Reet. Ettekanne kooliaia 80 sünnipäevast. 2004.
4. Juss, Avo. Vändra Gümnaasiumi kooliaia ja –ümbruse areng omariikluse areng 1922-1931 ja 1989-1997. 2006.
5. Kont, Tiiu. Tiiu Kondi tööaastad. 2007.
6. Pilt, Kaljo. Mälestused koolist. 2007.
7. Tamm, Kalju. Mälestused fotodes. 2004.
8. Tammeson, E., Vaino, K. Kalju Tamme elu ja töö. 2003.
9. Vändra teataja, nr.8, 2004, 30.august.

Suulised allikad:

- 10 Rell, Peeter. Mälestused. 2006.

LISA 1 skeem ja pildid

Hoonete ja rajatiste loetelu

1 Vana koolihoone	8 Kelder	15 Alajaam
2 Uus koolihoone	9 Vana majandushoone	16 Skulptuur - VÄNDRA KARU
3 Internaat	10 Puukuur	17 Monument - ANTON JÜRGENSTEIN
4 Spordisaal	11 Staadion	18 Parkimisplats
5 Suisakuur	12 Kasvuboone	19 Spordiplats
6 Kallamaja	13 Tööriistakuur	
7 Õpetajate elamu	14 Tööõpetusmaja	

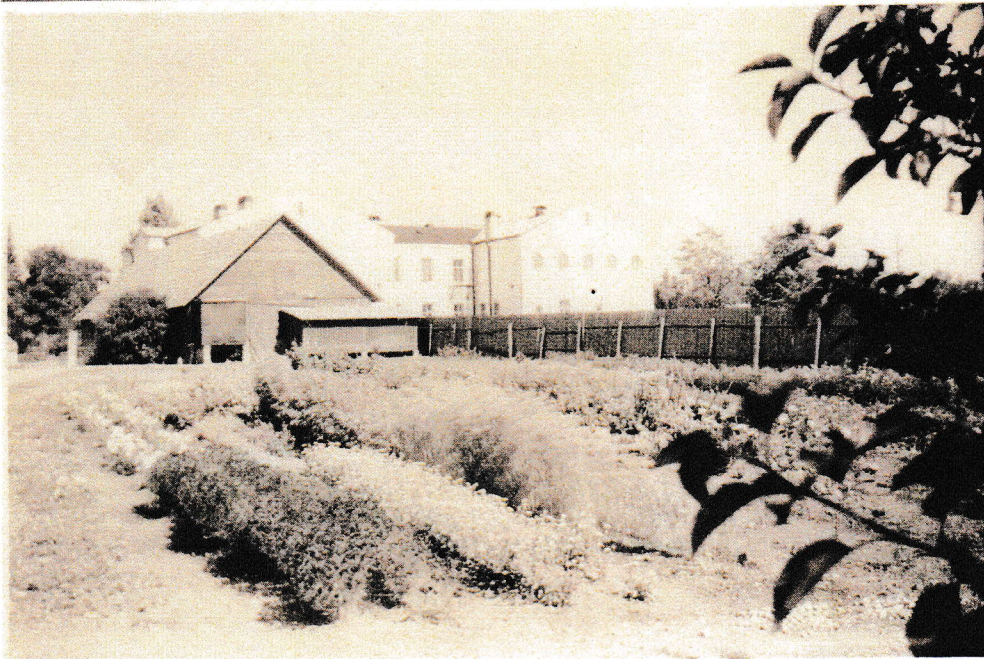
Joonis 1 Kooli maa-ala plaan 1995.a.

Joonis 2 Tubli abilime aednik Aleksandra Romantsova kasvuhoones

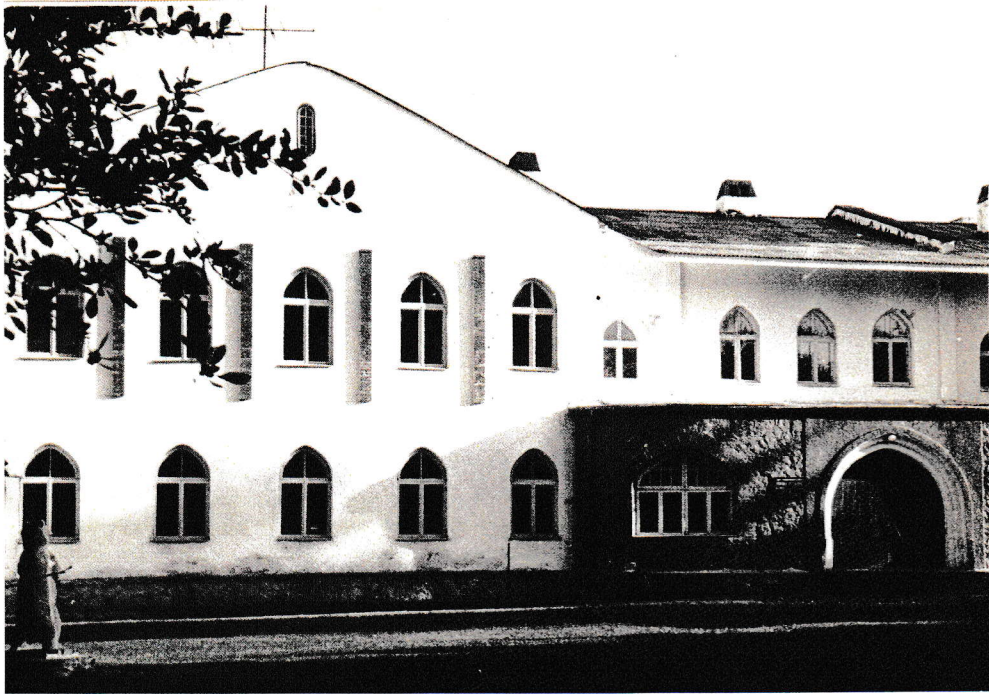
Joonis 3 Vene õppekeele klasside õpilased kooliaias õpetaja Kalju Tammoega 1956

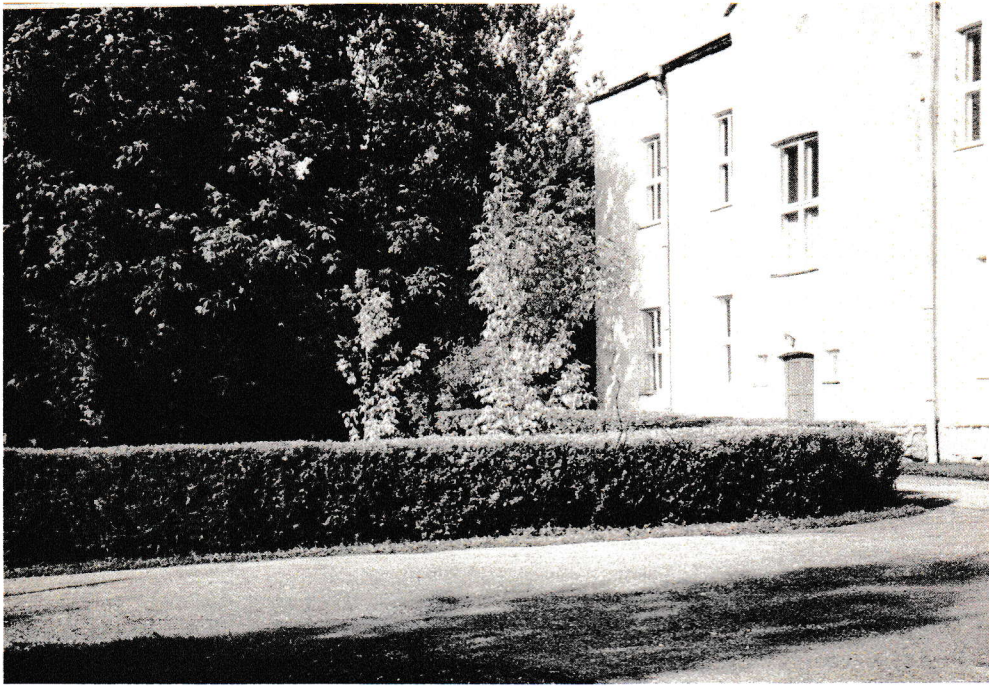
Joonis 4 Aed 1967

Joonis 5 Aiajahataja ja õpetaja Kalju Tamm aias 1968

Joonis 6 Vädra Gümnaasium

Joonis 7 Mida õpilased on ise korrastanud ja puhastanud, seda nad ka hoiavad

**Joonis 8 Kõige paremini kasvatab õpilistes hoidvat ja kaitsvat suhtumist loodusesse
praktiline töö kooli haljasalal**

Joonis 9 Tütarlastele on meelepärasemaid töid aias marjade korjamine. Selle töö juures saab hästi selgeks, kuidas seda teha ka marjametsas - oksid murdmata, marju hooletult rebimata ja põõsaid tallamata

Joonis 10 Rõõm omakasvatatud viljadest on esimene samm huviks looduse vastu (3)

Joonis 11 Kooliaed õites.

Joonis 12 Purskkaev koos vaatega barokilaadi penrale.

Joonis 13 Arvutimaja ja kasvuhoone

Joonis 14 Vaade aeda

Joonis 15 Õunapuud lillepeenarde taustal

Joonis 16 Purskkaevu paigaldamine 2004

Joonis 17 Tütarlapsed aiapraktikal aednik Tiiu Kondi juhendamisel

Joonis 18 Kaunid kujundid lilledest

Joonis 19 Lillepeenar nagu vaip

Joonis 20 Kaunimad vaated

Joonis 21 Tõeline kunst

Fotode 2.-21 originaalid arvavad Väina Gümnaasiumi fotokoglus

LISA 2

"Näe tunni ettevalmistamine.

Kulutulena loeis koolimajas kuul-
dus, et 26. aprillil tulevad mere-
kooli vabariigi riisikoolide õppe-
alajuhatajad.

"Näe õpetaja nägu tõsises, tei-
se oma tõmbus kaamus, kolmas
ohkas vainselt omaette, neljas põ-
rutas midagi tõsiselt ja kuryalt, viies
laskis lendu rõõkava lause:

"Valvel! Tööpostile! Võtame
vastu mere kooli külalstajad ja
anname lastmatuid lahtisi tunde
Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni
50. aastapäeva auks!"

Mürkava aga, kuni direc-
tor ei olnud veel kellelegagi õpeta-

jatest tõssult väärtimud, oli kõik
 korras: ühe süda kriipsud ja vähem,
 teisel rohkem.

Siis aga...

Õpetajate tüppa ilmnes direktor,
 arnutlik, asjalik.

Õpetaja A, B, C, palun
 tulge minu kabinetli, ma tahax-
 sin teiega pisut kõnelda, "pöör-
 dus ta minu poole lahkul too-
 nil.

Teame juba, milles sisab ^{se} asi:
 muidugi lahtised tunded.

"Ei, mina ei anna, olen
 neid juba küllalt andnud! Mis
 on mul näidata sealgi vabari-

oma kohale väiksest ning rahv-
likult. Teadsin ainult üht: pean
siiski esinema rahariigi õppealajaha-
tajate ja teadusinstituudi metoo-
dikute ees.

Raske, eritar, närvivõr. Kõi-
ge rohkem piinas aga see, et ei
oska ju midagi uut välja mõtel-
da, sest olen andnud mitmeid
kõikide tunde, mida nendest pealt-
vaatajatest nii mõnedki on näinud.

Algas piinarikas nädal. Tead-
sin, et näitetund pidi olema
kirjandiõpetus. Otsustasin kogu
nädala algul siiski niipalju aega
varuda, et mõelda, saada korra
prõhilaan, ja selle alusel prõut
kirjandust ja muid abimaterjale
otsida.

Paari nädal pärast ei suut.

nuud veel midagi tarka, vähemalt
 enda arvates, välja mõelda. Kiru-
 sin õpetajaametist ja emmast, oma
 saamatust, igasuguseid korsolexuid,
 nõupidamisi ja näitamisi.

Igal päeval aga veel oma tööd
 ja toimetused: valmistada tunde, paran-
 da laava nurgal ootavad vihkuparid,
 tee õhtul näitemängu, määra kodus
 prasside ja pottidega, kurjusta oma
 lastega, küüsi ja nühi.

Oh raske. Ei saanud rahuli-
 kult teha oma igapäevast tööd
 ega ei suutnud proole nädala
 jooksul ka midagi mõistlikku
 teha lahtise turmi ettevalmistami-
 seks.

Kolmapäeva õhtul otsisin uuesti
 läbi kõik oma metoodilised abi-
 materjalid, need olid juba segi

puistatud ja laiati pillatud.

Ent reuskilt raamatu vabalt
pudenenud lehesel ilutses peal-
kiri "Ekskursioonid õppetundides".
Lasksin piigul libiseda üle
riidade. Häes! Pääster idee!

Õppekursiooni, õpime vaatle-
ma, teeme märkmeid, arutleme,
~~mis~~ valmistame ette klassikirjandiks.

Nüüd alles algas tõrnu mõtte-
mine. Hüpsas otsus, et viime läbi
õppekursiooni ja vaatluse kooliasas,
sist seal käisid parajasti maa-
parandustööd. Koguni aed, mis võ-
tab enda alla 2 hektari suuruse
maala, oli risti-priski kraavita-
tud, õunapuude vabul müürikes eks-
kuraator! Võib-olla abistaks mind
koguni ekskursiooni läbiviimisel kooli-
asa juhataja.

Rääkisin kõigile õpetaja Rajaga.
Ja, ta oli nõus.

Valisin välja teinud, millest
rääkida. Otsustasin, et kooliaja
juhataja tutvustab meie kooliaeda
üldse, edasi vaatame maaparandus-
teid kooliaias, tutvume kooli
kasvuhoonega, ei jäta aga kõneli-
mata meie kooli puuvilja- ja
marjaaiast.

Elkõige aga koostasin raatlus-
plaani iga teinud kohta ning and-
sin selle õpilastele, kusjuures ka
õpilased said rühmade kaupa isesis-
vad ülesanded.

Enesekursioon kooliaeda üllatas
muidugi õpilasi, sest ^{oli} see ju kõigile
tuttav, ning tavalised õppeskursioo-
nid on korraldatud vähemalt kooli-
majast pisut kaugemale.

Ent kui aeda länstme, oli kõigil nii palju uut ja huvitavat, et keegi hiljem enam ei öelnud, et seal midagi vaadata pole.

Oma süda aga läks pisut nergemaks. Olin teinud süüsi tunni ettevalmistamiseks osakesi tööst. Naatlus ja ekskursion õnnestus: õpilased naatlesid, kuulsid hooliga seletusi, tegid märkmeid, esitasid küsimusi. Koolus pidi aga igakümnelt lähemalt kindlaks määrama, millest tema kirjutada soovib, ning siis pisut kumeldut ja nähtut süstematiseerima.

Ise aga sõnastasin nel teemat täpselt ning tein teemadele vastavad plaanid, mille alusel laktis tunnis vestelda ning kirjanduskavad koostada. Märkisin välja ka need sõnad, mida õpilased

nõrkad ja peamad kasutama.

Temad ja vestlusplaamid lahtis-
siks tunniks:

Itema. Meie kooliaed.

1. Arukoht.
2. Aed jutustab enda rajamisest.
3. Tähtsamad osakonnad kooliaias.
4. Kooliaia tähtsus:
 - a) õppemateriika taastamine,
 - b) bioloogiakundides,
 - c) tööarmastuse ja oskuste kasvatamine.
5. Rõõm ja kasu tööst kooliaias.

II tema.

Maaparandustööd meie kooliaias.

1. Ekskavaator kooliaias!

2. Maaparandajad jõudsid kohale.
3. Miks on vaja teha maaparandustöid.
4. Meida näaxis õpetaja Raja.
5. Lõpp posile ja veele!

III teema.

Kooli kasvutvorus.

1. Kasvutvorne korsten suitub!
2. Algab töö.
3. Kevad astub kooliada.
4. Iuvigi tuleb meile varem.
5. Lõbusad uskeldused.
6. Päike lähub pilve taha!
7. Aus töö üle rõõge.